378
К78

1609/—

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М. П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

КРАВЧУК Олена Геннадіївна

МУЗИЧНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У XVII ТА ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст.

13.00.01 — теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова
100313316

БІБЛІОТЕКА
УДПУ ім. М. П. Драгоманова

Київ — 1996

Ц 483(4Укр) + Щ 313(4Укр)

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Бердянському державному педагогічному інституті ім. П. Д. Осипенко

Наукові керівники — академік, доктор педагогічних наук, професор МОРОЗ ОЛЕКСІЙ ГРИГОРОВИЧ

— кандидат історичних наук, доцент ХИЖНЯК ЗОЯ ІВАНІВНА

Офіційні опоненти — доктор педагогічних наук, професор КОВАЛЬ ЛАРИСА ГРИГОРІВНА

— кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник ХЛЄБНІКОВА ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

Провідна установа — Вінницький державний педагогічний інститут.

Захист відбудеться «19» вересня 1996 р. о 14[30] годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.113.01.02 в Українському державному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова (252030, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

Автореферат розіслано «29» серпня 1996 р.

УЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ Л. В. Долинська.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У системі національного виховання молоді, зокрема у такій його важливій складовій частині як естетичне виховання, чільне місце займає музична освіта.

Система музичної освіти у відповідних навчальних закладах України, що складалась протягом останніх десятиріч, в умовах її національно-культурного відродження потребує переосмислення з урахуванням національних традицій, які тривалий час замовчувались. Зазначене передусім стосується системи вокально-хорової практики спеціальних навчальних закладів, в тому числі відділення підготовки вчителів початкових класів педучилищ, випускники яких готують грунт і сіють перші зерна музичної культури майбутніх громадян нашої держави.

Нині, коли простір нашого життя розширюється, насамперед за рахунок повернення забутих імен і творів, традицій національного виховання, які відомі з часів Київської Русі і які збагачувались поступово у навчальних закладах, зокрема у Києво-Могилянській академії, склалися сприятливі обставини для всебічного вивчення досягнень української культури і музичної педагогіки. Тому одним з перспективних напрямків розвитку історії музично-педагогічної науки є подальше дослідження гуманістичної і демократичної за своєю основою музичної освіти епохи Українського Відродження (XVII — перша половина XVIII ст.).

За останні роки проблеми національного відродження та історії навчально-виховного процесу Києво-Могилянської академії (КМА) привертають увагу багатьох дослідників. Важливі аспекти становлення і розвитку цього вищого навчального закладу та культурно-освіт-

нього центру нації розкрито у працях як давніх науковців (В. Аскоченського, Д. Вишневського та ін.), так і сучасних авторів: В. Андрушка, П. Козицького, З. Хижняк та багатьох інших. Історію розвитку, музично-педагогічної думки у період Українського Відродження розглядали М. Гордійчук, В. Мітюров, Ф. Науменко та інші.

Музично-педагогічні ідеї ряду видатних громадських і музичних діячів епохи Українського Відродження висвітлені у роботах Л. Архимович, М. Огієнка, Г. Ківшара, М. Лисенка, М. Леонтовича Я. Степового, Ю. Ясиновського, Б. Яворського та інших.

Зусиллями Б. Металлова, С. Смоленського, М. Бражникова та інших було поставлено і частково розв'язано ряд важливих питань даної теми: походження й шляхи розвитку хорового мистецтва, методи його вивчення, а головне — підготовка професійних співаків, її методологічні, музично-теоретичні та організаційно-практичні основи. Значним внеском у розв'язання цієї проблеми було дослідження В. Іванова, в якому висвітлені маловідомі аспекти системи співацької освіти в Україні X—XIX ст., а також досягнення музично-педагогічної думки в історичному контексті.

Однак до цього часу відсутні спеціальні дослідження з питань використання історичного досвіду музичної освіти, в яких би висвітлювалась професійно-прикладна функція вокально-хорової освіти майбутнього вчителя у контексті його загальної музичної культури

Таким чином, важливість проблеми розвитку змісту і організаційно-педагогічних форм музичної освіти в Україні XVII та першої половини XVIII століть, відсутність спеціальних праць з цієї про-

блематики зумовили вибір теми: «Музична освіта студентів Києво-Могилянської академії у XVII та першій половині XVIII ст.».

Хронологічні рамки дослідження визначено з початку XVII до середини XVIII століття, коли музична освіта історично розвивалась у єдності з національною культурою та музичною педагогікою.

Об'єктом даного дослідження є музична освіта у процесі її історичного розвитку в Україні зазначеного періоду.

Предмет дослідження: зміст, форми та методи музичної освіти студентів Києво-Могилянської академії у XVII та першій половині XVIII ст.

Мета дослідження: узагальнити у проблемно-історичному плані досвід та виявити основні тенденції розвитку музичної освіти студентів Києво-Могилянської академії у XVII та першій половині XVIII ст., визначити можливі шляхи і напрями використання цього досвіду у процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Гіпотеза дослідження: вокально-хорова спрямованість викладання музичних дисциплін та позааудиторної роботи з музики в педучилищах (відділення ПВПК) ефективно здійснюватиметься за умови використання моделі системи музичного навчання і виховання, розробленій на основі традицій вокально-хорової практики КМА XVII та першої половини XVIII століття.

Для досягнення мети дослідження і доказу достовірності висунутої гіпотези необхідно розв'язати ряд взаємопов'язаних **завдань**:

— на основі аналізу історичної, філософської, психолого-педагогічної і спеціальної музичної літератури визначити теоретичні основи музичної освіти студентів КМА;

— визначити і обгрунтувати компоненти системи музичного навчання і виховання студентів КМА;

— спираючись на творче осмислення вокально-хорової практики КМА, довести правомірність і теоретично розробити модель цієї практики;

— обгрунтувати доцільність і намітити практичні шляхи реалізації вокально-хорових традицій музичної освіти студентів КМА в сучасній методиці формування вокально-хорових вмінь і навичок майбутніх вчителів.

Основними джерелами дослідження стали документи і матеріали рукописного відділу бібліотеки АН України ім. В. Вернадського (ЦНБ); фонди Києво-Могилянської академії; матеріали Центрального державного історичного архіву України (ЦДІА); накопичений методичний досвід музичної освіти студентів; історична, науково-педагогічна і музична література; навчальні плани і програми музичних дисциплін педучилищ (відділення ПВПК).

Методологічну основу дослідження становлять: теорія пізнання, діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ та необхідність їх визначення у конкретно-історичних умовах; діалектична єдність сутності людини (її місце і призначення у світі, свобода особи, духовна культура, перспективи розвитку); системний та комплексний підходи до проблеми освіти; діалектика поодинокого, частково-загального. У своїй роботі ми керувались документами про вимоги до підготовки педагогічних кадрів, системи музичного навчання

і виховання студентської молоді на сучасному етапі становлення національної школи, зокрема законом України «Про освіту», Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»).

Провідними методами дослідження стали: історико-логічний та структурно-функціональний аналіз архівних матеріалів, наукових досліджень та літературних джерел з проблеми; узагальнення та систематизація наукових фактів; порівняльно-історичний метод; моделювання; констатуючий і формуючий експеримент; усне та письмове опитування; методи статистичної обробки експериментальних матеріалів.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі відділень підготовки вчителів початкових класів Запорізького №1 та Ржищівського педучилищ, в яких проходила експериментальну перевірку програма спецкурсу з теорії та практики хорового співу на основі вокально-хорових традицій Києво-Могилянської академії. Було виділено три експериментальні групи (80 осіб) і дві контрольні (50 осіб).

Наукова новизна дослідження полягає у обгрунтуванні та розробці навчальної моделі вокально-хорової практики на основі інтегрованої методики музичного навчання і виховання студентів КМА XVII — першої половини XVIII ст.; виявленні діалектичних зв'язків між теоретичною, професійно-прикладною і культурологічною функціями вокально-хорової практики в педучилищах з врахуванням вимог національної школи.

Теоретичне значення дослідження полягає у виявленні найважливіших тенденцій в розвитку музичної освіти в Україні у XVII та першій половині XVIII ст., що мають прогностичну спря-

мованість і можуть стати основою для розробки науково-теоретичних напрямів досліджень музичної освіти в Україні; розкритті напрямків сучасної концепції музичного навчання і виховання. Введено до наукового обігу невідомі раніше матеріали з методики і практики музичної освіти у КМА.

Історичні факти і висновки, які містяться у дисертації, певною мірою доповнюють наукову розробку питань з історії педагогіки та порівняльної педагогіки (у галузі музичного навчання і виховання).

Особистий внесок автора полягає у розробці та апробації системи музичного навчання і виховання майбутніх вчителів сучасної школи на основі національних вокально-хорових традицій музичної освіти студентів КМА.

Складовими цієї системи є: здійснення послідовного взаємозв'язку між усіма видами музичної діяльності у процесі реалізації взаємодоповнюючих видів і форм вокально-хорової практики; кристалізація специфічної групи методів формування професійних музично-педагогічних знань, умінь і навичок; оновлення співацького репертуару хорових колективів з метою оптимізації інтересу до проблем національної музичної освіти і культури.

Автором систематизовано і відновлено у сучасній хоровій практиці комплекс вокально-хорових вправ поетапного формування співацьких знань, умінь та навичок києво-могилянських студентів.

Практичне значення дослідження полягає у розробці пропозицій щодо комплексно-системного засвоєння студентами вокально-хорових знань, вмінь і навичок на основі подальшого вдосконалення музичної освіти. Запропоновані рекомендації можуть бути використані викладачами музичних кафедр вузів, педагогічних училищ.

Достовірність і наукове обгрунтування результатів та висновків забезпечується системним поглядом на історико-педагогічну діяльність; науковими принципами аналізу педаго-

тічних джерел; використанням комплексу взаємодоповнюючих наукових методів; адекватністю методичних процедур щодо об'єкта, предмета і завдань дослідження.

На захист виносяться:

— положення і висновки, що характеризують основні тенденції розвитку музичної освіти в Україні XVII та першої половини XVIII ст., які є невід'ємною частиною духовної культури і музичної педагогіки цього періоду;

— наукове обґрунтування навчальної моделі музичної освіти, яка побудована на основі інтеграції елементів вокально-хорової практики КМА досліджуваного періоду;

— система реалізації вокально-хорових традицій Академії в практику підготовки вчителів музики сучасної школи.

Апробація результатів дослідження здійснювалась під час проведення експерименту. Матеріали дослідження були апробовані на міжвузівських, міжрегіональних науково-практичних конференціях у м. Бердянську (1992—1995), Ізмаїлі (1994), на всеукраїнській науковій конференції «Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності» (Київ, 1993), на міжнародних науково-практичних конференціях (Кіровоград, 1993; Київ, 1995).

У процесі дисертаційного дослідження розроблено спецкурс «Теорія та практика хорового співу на основі вокально-хорових традицій Києво-Могилянської академії XVII — першої половини XVIII ст.», який був апробований і впроваджений в практику викладання музичних дисциплін у Запорізькому № 1 та Ржищівському педучилищах.

Відповідно до поставлених завдань сформувалась **структура** дисертації, яка містить в собі вступ, два розділи, висновки, список основної використаної літератури, додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується вибір і актуальність теми, характеризується ступінь її опрацьованості, сформульовано робочу гіпотезу,

визначені мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження, розкриті теоретична основа, наукова новизна, особистий внесок автора та практична цінність роботи, визначено положення, які виносяться на захист.

У першому розділі — **«Києво-Могилянська академія — музично-освітній центр України XVII століття та першої половини XVIII ст.»** — досліджується місце і роль Києво-Могилянської академії крізь призму «провідних державних, церковних, військових і господарських потреб» (В. Нічик) як «постачальника освічених людей», виділяються основні напрямки культурно-освітнього руху досліджуваного періоду, розкриваються особливості музичної освіти києво-могилянських студентів, додається детальний аналіз основних компонентів києво-могилянської моделі музичної системи навчання і виховання.

В історії української музичної освіти, що одночасно належить як до музикознавчих, так і до історико-педагогічних дисциплін, чітко простежується як окремий період епоха Українського Відродження. Аналіз робіт М. Грушевського, Г. Ващенка, М. Костомарова та інших дав можливість визначити його хронологічні рамки від спалаху національно-культурного руху в Україні наприкінці XVI століття до початку репресій щодо української культури у Російській імперії на початку другої половини XVIII століття. Цей період став часом подальшої консолідації та розвитку української нації, «коли національна самосвідомість українців розвинулася на грунті етнографічних відмінностей, особливостей психіки, культурних тяжінь та нашарувань, що пов'язують Україну з Західною Європою, та історично зумовленого ладу народного життя, перейнятого духом демократизму» (В. Вернадський). Ця думка є провідною у творах Д. Антоновича, Я. Ісаєвича, М. Максимовича, Є. Маланюка, М. Грінченка, які підкреслювали високий рівень розвитку усіх галузей культури на українських землях та здійснення вирішального етапу змагання між «східними» (грецькими) і «західними» (латинськими) впливами в українській музиці.

Розвиток музичної освіти у цей період відбувався в єдиному рус-

лі культури і музичної педагогіки. Невід'ємним тут слід вважати поєднання методичної і теоретичної платформ у питаннях еволюції музичної думки, міцні основи якої відбилися у теорії і методиці партесного співу (вид багатоголосної хорової музики). Вивчення музикознавчої літератури, нотного матеріалу, музичних збірок та шкільних посібників досліджуваного періоду, зокрема праць видатного композитора, педагога-методиста XVII століття М. Дилецького, свідчать про високий рівень розвитку музичної педагогіки в Україні.

Значне місце у розділі відведено аналізу праць О. Цалай-Якименко, Н. Герасимової-Персидської, М. Гордійчука та інших, в яких акцентується увага на єдності «партесного співу в українському варіанті» з методичними порадами, розробленими М. Дилецьким у його музично-теоретичних трактатах.

Особлива увага звертається на висновки педагогів, музикознавців про надзвичайно високий рівень музичної культури монастирських та церковних хорів по всій Україні. Вихідним положенням досліджуваної проблеми є ствердження: головними музичними центрами партесного співу були хори братств та монастирів у центрах тодішнього культурного життя — Львові та Києві.

У процесі дослідження проаналізовані різноманітні підходи до визначення основ музичного навчання і виховання у братських школах (М. Лінчевський, В. Іванов, Я. Ісаєвич та інші). Серед них особливого значення для даного дослідження набуває позиція П. Козицького, відповідно до якої визначальним чинником у розвитку музичної освіти в Україні XVII та першої половини XVIII століття є діяльність КМА як центру музичної освіти і головного постачальника співаків для Петербурзької придворної капели та православних храмів, композиторів і регентів різноманітних хорів, викладачів у колегіумах та школах.

Аналіз літератури з історії розвитку КМА дає підставу зробити висновок: Академія у досліджуваний період стала значним культурно-освітнім осередком, а культура, створена в її стінах порівняно невеликим колом людей, надходила до широких мас, ставала загаль-

національним набуттям, формуючи абсолютно оригінальний тип поетично-музичної національної свідомості і відіграла важливу роль у справжньому «музичному бумі», що спостерігався в Україні у XVII та XVIII століттях.

Ці положення були враховані при моделюванні системи музичного виховання, виплеканої у стінах КМА. Основою для побудови моделі музичної освіти києво-могилянських студентів може служити положення про те, що музичні об'єднання, створені у різний час, співіснували, доповнюючи одна одну, кожна у своїх історичних рамках. Це дає можливість розкрити зміст і структуру музичної освіти студентів КМА.

Наш науковий пошук свідчить, що спеціальний нотний клас — «осібний» — відкрився в Академії у 1799 році, тому в досліджуваний період поряд з епізодичним навчанням нотній грамоті на заняттях «повсякденного нотного співу» існувала організована, чітка система навчання хоровому співові (осмогласному і, згодом, партесному) у різноманітних співацьких об'єднаннях. Хорові колективи, в яких постійно або тимчасово співали студенти Академії, відігравали роль не тільки вокально-хорової, але й загально-музичної базової школи.

Аналіз архівних матеріалів, тогочасної музичної літератури свідчить, що Академія у XVII — першій половині XVIII ст. стала своєрідним сховищем величезних досягнень хорової культури. Це твердження розглядається стосовно особливостей музичного життя Академії досліджуваного нами періоду. У дисертації детально аналізуються форми музичного життя києво-могилянських студентів: шкільний театр, урочистості з нагоди прийняття «височайших осіб», шкільні святкування (диспути, рекреації, календарні та традиційні дати), «миркування».

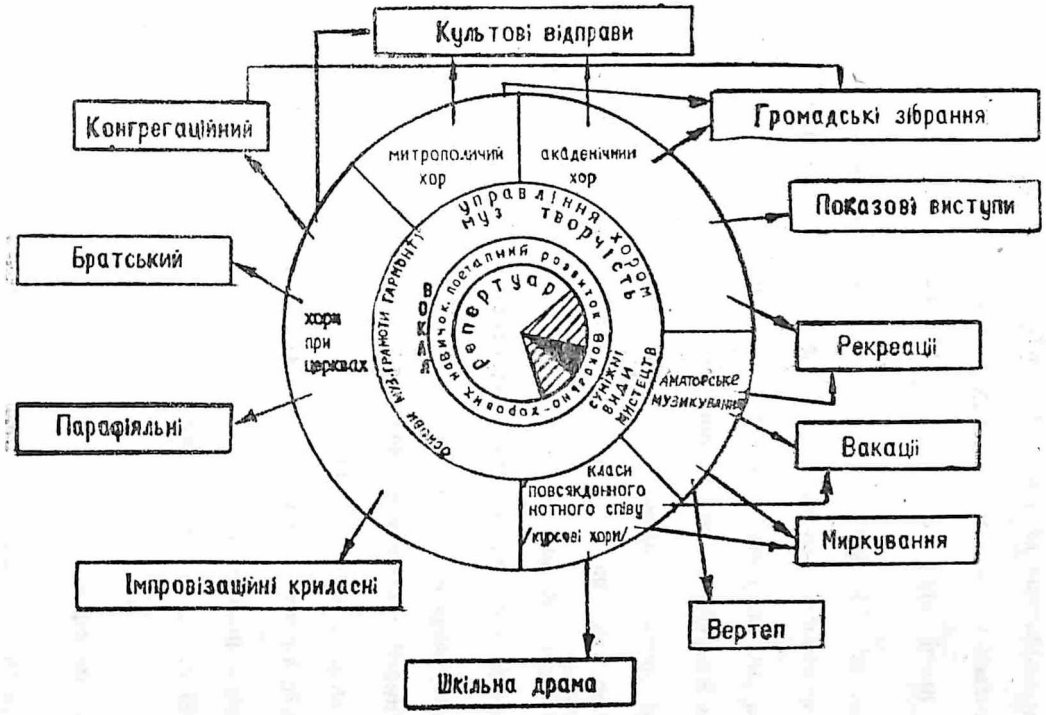
Виявлені типологічні особливості репертуару співацьких колективів Академії у порівнянні з духовною музикою XVII та першої половини XVIII ст. (Л. Корній). Крім того, аналіз драм, що виставлялися в Академії, засвідчив і те, що поряд з хоровим співом використовувався сольний, також дуети і ансамблі, а музика писалася ви-

кладачами і вихованцями закладу в традиціях кантового жанру.

У процесі наукового пошуку уточнюються форми, методи, прийоми роботи зі студентами, які були спрямовані на розвиток «головних елементів співу, або показників музичності» — музичний слух, почуття ритму і ладу; виявляються обгрунтовані підходи ряду музикознавців до визначення особливостей вокально-хорових вправ; досліджується практика удосконалення вокально-хорових вмінь та навичок у церковних хорах; аналізуються зміст і форми поліфонічного партесного хорового співу, його частка у репертуарах конгрегаційного, братського, головного академічного хорів; доводиться універсальність роботи керівника хору — регента; розглядаються організаційні форми хорових систем: дисципліна співаків, оцінювання музичних знань, вмінь та навичок студентів; поетапно розглядаються методичні прийоми відпрацювання співаками типового кантового триголосся, а також шляхи розвитку у студентів певних вокально-хорових вмінь та навичок у процесі роботи над музичними творами різних жанрів (церковної, світської, народної сфер розповсюдження).

Архівні матеріали, інші історико-педагогічні факти свідчать, що у XVII та першій половині XVIII ст. методика хорового співу дуже вдало поєднувала загально-педагогічні та специфічно-музичні закономірності, які простежуються на **схемі № 1**:

Схема N!

□ – церковні піснеспіви, монодії, богатоголосна духовна музика;
▨ – напівсвітська, світська музика;
■ – народне багатоголосся.

Засобами вокально-хорової практики у КМА, одному з головних музичних центрів України, здійснювалося музичне навчання, виховання і розвиток студентів на принципах єдності свідомого та емоційного, художнього і технічного, а також комплексного (ладового, ритмічного, формотворчого) формування музичних здібностей.

У роботі домінує думка про те, що музична освіта києво-могилянських студентів мала гуманістичну спрямованість, сприяла розвиткові національної хорової культури.

У другому розділі — **«Музична освіта у Києво-Могилянській академії як прототип підготовки вчителя музики сучасної школи»** — розглядається музична освіта як самостійна система, а також як елемент комплексної професійно-педагогічної освіти майбутніх вчителів, показані особливості музичної освіти студентів педучилищ (відділення ПВПК), подається аналіз змісту розробленого дисертантом спецкурсу «Теорія та практика хорового співу на основі вокально-хорових традицій Києво-Могилянської академії (XVII — перша половина XVIII ст.)»; наводяться результати дослідно-експериментальної роботи.

Працюючи над проблемою, ми зосередили увагу на аналізі семантичного поняття «культура», «освіта», «музична освіта».

На тлі аналізу наукового матеріалу (М. Грушевський, Д. Антонович та ін.) доводиться положення, що культура не лише результат, а ще й процес, специфічний для кожного історичного часу, бо «в широкому розумінні цього слова культурою вважають все те, що

має людина чи громада людей не від природи, а вже від власного розуму і власної творчості, як в царині матеріальній, так і в духовній, в царині громадського життя, звичаїв, побуту» (Д. Антонович).

Досліджуються і узагальнюються погляди Г. Ващенка, М. Грушевського, М. Драгоманова на поняття «українська культура» в історичній еволюції та у зв'язку із загальним станом суспільства і психологічними особливостями конкретно-історичної української людини як творця і реципієнта культури. Підкреслимо, що значна частина освітніх діячів особливу увагу приділяла національній приналежності культури. «Нема культури без... коріння, без генетичної лінії і без обличчя, звичайно національного» (Є. Маланюк).

Саме такий підхід дозволив виявити в історії української культури оригінальні тенденції у розвитку її музичної царини, які були характерні в XVII та першій половині XVIII ст., бо розвивалися вони на національному грунті і зумовили національну своєрідність сучасної музичної культури українського народу. Згідно з ідеєю інтеграції різних видів музичної діяльності у вокально-хоровій практиці зазначеного історичного періоду, дисертант обгрунтовує власну позицію щодо визначення музичної освіти як системи знань, вмінь і навичок, здобутих у процесі вивчення музичних дисциплін та культурно-музичної практики. Саме вона покликана завершити і, до певної міри, об'єднати знання, згрупувати вміння та навички, набуті студентами у процесі музичної, педагогічної та психологічної освіти.

Обгрунтовуються теоретичні положення про адекватність меті та завданням музичної освіти майбутніх вчителів напрямків і прийомів вокально-хорової практики в педучилищах. Аналізуються матеріали

про різноманітні форми вокально-хорової практики студентів педучилищ: урочну (обов'язковий елемент музики та співів з методикою викладання, уроків методики музичного виховання та гри на музичному інструменті); позанавчальну або позааудиторну (факультативні заняття, музичні гуртки, вокальні ансамблі народного та академічного напрямку); специфічну (курсові та зведені хори, імпровізовані вокально-хорові колективи).

Важливість вокально-хорової практики, її провідне місце у системі музичної освіти студентів та у створенні «музичної оправи» навчально-виховного процесу педучилища показано на **схемі № 2.**

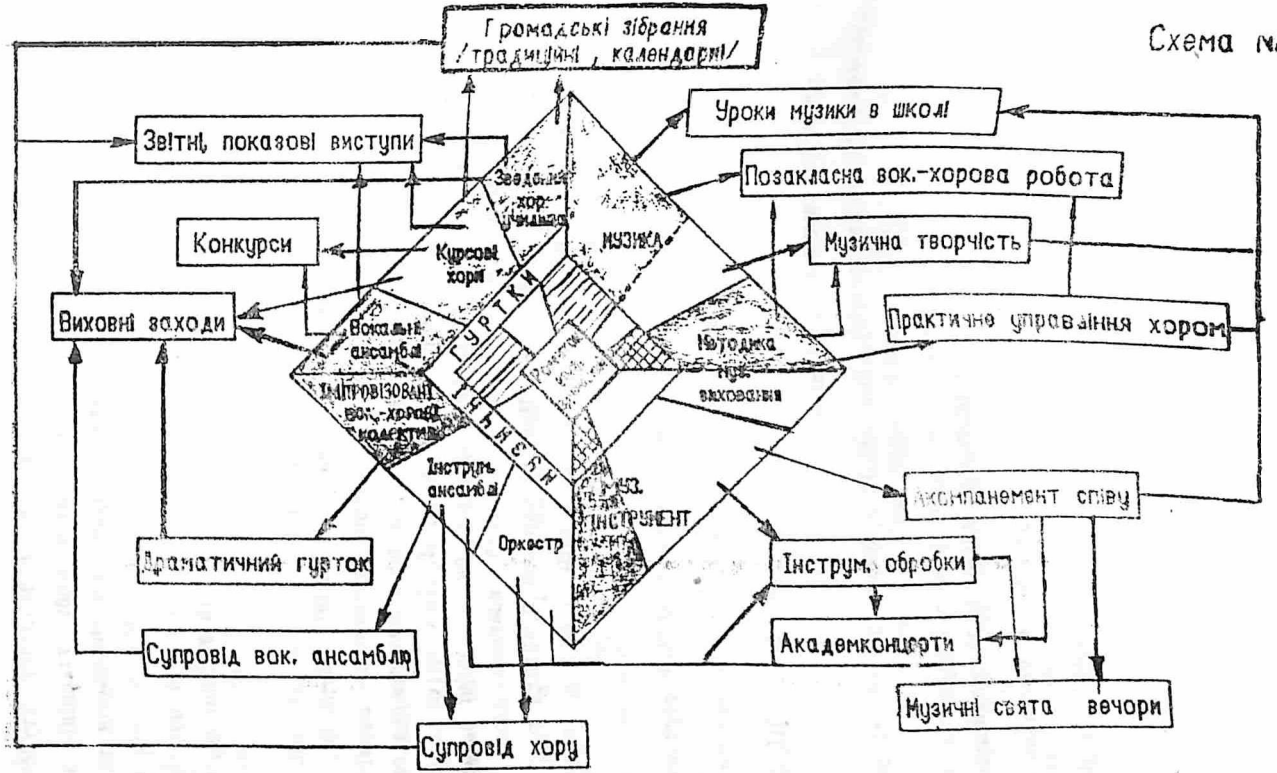
На основі аналізу робіт вітчизняних композиторів-педагогів, музикознавців М. Гордійчука, Ф. Колесси, М. Лисенка та інших дається визначення вокально-хорової практики як особливої багатокомпонентної форми, що передбачає органічний взаємозв'язок музики, тексту і безпосередньої дії. Вокально-хорова практика розглядається водночас як компонент музичної освіти і як особливий засіб пізнання інформації з історії музичної культури.

Наслідки порівняльного аналізу музичної освіти студентів педучилищ з моделлю системи музичного навчання і виховання у Києво-Могилянській академії XVII та першої половини XVIII ст. дали можливість виявити особливості першої:

— традиційно домінуючим видом музичної діяльності залишається хоровий спів;

— здійснюється принцип розподілу співаків за індивідуальними музичними здібностями, що зумовлює участь у вокально-хоровій практиці колективів різного типу та рівня виконавської майстерності;

Схема №

- вокально-хорова діяльність в системі музичного навчання та виховання;
- вокально-хорові твори вітчизняних та зарубіжних композиторів;
- багатоголосна народна музика;
- пісні шкільного репертуару.

— у репертуарі хорових колективів відсутні твори духовних жанрів, музика XVII—XVIII ст., що негативно впливає на розуміння майбутніми вчителями початкових класів нетлінних цінностей духовної краси, національного значення змісту духовних і світських кантів, церковних піснеспівів, багатоголосних партесних творів;

— потребує вдосконалення система комплексного музичного навчання і виховання у процесі вокально-хорової практики.

Найважливішим фактором оптимізації навчально-виховного процесу з музики, що впливає на засвоєння музичних знань студентами, формування у них вокально-хорових умінь та навичок є упорядкованість навчального матеріалу, а також позанавчальної діяльності формами і методами вокально-хорової роботи, яка заснована на національних традиціях хорового співу, зокрема вокально-хорової практики КМА. На основі її моделі здійснено системне викладання навчального матеріалу спецкурсу «Теорія і практика хорового співу на основі традицій Києво-Могилянської академії (XVII та перша половина XVIII ст.)», у якому послідовність навчальної інформації виплизає з вимог цілісного сприймання певної суми знань. Системний підхід дозволив подивитися на проблему історичного розвитку музичної освіти XVII — першої половини XVIII ст. по-новому за рахунок виявлення різноманітних типів зв'язків та взаємовідношень хорових систем КМА. Використання цієї моделі як засобу реалізації історико-музично-педагогічних знань розглядається нами у плані удосконалення вокально-хорової практики у сучасній системі музичного навчання і виховання педучилищ.

Отже, пропонуємо впровадити до практики хорових колективів педучилищ систему поетапного формування вокально-хорових умінь

та навичок, ввести до співацької практики різноманітні жанри духовної, напівдуховної, світської (монодії, канти, багатоголосні духовні композиції, партесні твори та інші), народної музики та найулюбленіші одноголосні ліричні пісні києво-могилянських студентів XVII — першої половини XVIII ст. Рекомендований музичний матеріал для розспівування та хорового співу розміщено у нотному додатку до дисертації.

Професійна спрямованість такої роботи полягала у цілісному підході до музичного навчання і виховання майбутніх вчителів на національних традиціях української музики, озброєнні студентів методикою вокально-хорової та диригентської роботи у шкільних колективах на кожному етапі: діагностичному, підготовчому, практичному та творчому.

Дослідна перевірка запропонованого спецкурсу виявила ефективність професійно-прикладної спрямованості вивчення традицій вокально-хорової практики КМА. У ході формуючого експерименту була одержана об'єктивна картина підвищення якостей музичної підготовки студентів в умовах апробації історико-національного принципу побудови змісту музичних дисциплін, а порівняння отриманих даних з показниками констатуючого експерименту дозволило зробити висновки про його ефективність. Основні параметри визначення ефективності спецкурсу були поз'язані із виділенням стандарту якості музичної підготовки майбутнього вчителя. Це — знання суті і сучасного значення вокально-хорової практики Києво-Могилянської академії XVII та першої половини XVIII ст., методики формування вокально-хорових умінь та навичок, вміння творчо використовувати вокально-хорові традиції академічної музичної освіти у власній професійній діяльності.

Рівень виділених параметрів визначався шляхом порівняння показників, отриманих після традиційного вивчення музичних дисциплін (контрольні групи студентів) і після вивчення спецкурсу, побудованого на основі моделі вокально-хорової практики Києво-Могилянської академії (XVII — перша половина XVIII ст.) — експериментальної групи студентів. 29,8% студентів експериментальних груп — це студенти з високим рівнем вокально-хорових умінь та навичок, тоді як в контрольних групах таких студентів лише 10,0%. Якщо високий і середній рівень вміння практично використовувати традиції вокально-хорової практики Академії виявило 86,3% студентів експериментальних груп, то в контрольних групах ця кількість становила 60%. Формуючий експеримент підтвердив робочу гіпотезу.

Результати анкетування свідчать, що студенти експериментальних груп (64,3% опитаних) високо оцінюють значення вокально-хорової спрямованості вивчення музичних дисциплін. Експериментальна перевірка спецкурсу показала, що студенти перш за все цікавились історією КМА, творчими портретами її славетних викладачів і вихованців — Г. Сковороди, М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, а також життям та навчанням, формами творчого музикування києво-могилянських студентів. Основними стимулами для вдосконалення особистих вокально-хорових вмінь та навичок студенти називали: інтерес до історії Академії — 32%, участь у вокально-хорових колективах, побудова репертуару яких враховує києво-могилянські підходи — 46%, музична практика — 22%.

Проте експеримент виявив і те, що хоч і спостерігається значне

підвищення позитивного ставлення студентів до історії музичної освіти та ефективного засвоєння музичних дисциплін, історико-тематичний принцип викладу матеріалу, — в силу його складності і новизни, — потребує координації зусиль викладача і студентів у напрямі активізації самостійної пошукової роботи та розширення вокально-хорової царини музичної діяльності.

Узагальнення матеріалів проведеної роботи, визначення теоретичної та практичної цінності отриманих результатів, перспективи подальшої роботи щодо розробки шляхів і напрямів музичної освіти майбутнього вчителя окреслюють зміст розділу **висновки:**

1. Теоретичні основи музичної освіти студентів Києво-Могилянської академії у XVII — першій половині XVIII ст., визначені в результаті аналізу історичної, філософської, психолого-педагогічної і спеціальної музичної літератури, дозодять пріоритетне значення музичної культури у період національного відродження.

2. Наявність традиційних елементів національної системи музичної освіти у сучасному процесі музичного навчання і виховання істотно впорядковується з визначенням та обгрунтуванням моделі системи музичного навчання і виховання студентів Києво-Могилянської академії.

3. Традиційно домінуюча роль вокально-хорової практики зумовлює необхідність сучасного оновлення її змісту і форм на основі творчого осмислення умов функціонування системи універсальної музичної освіти КМА у напрямах:

— створення інтегрованої методики навчання музичних дисциплін з підвищенням ролі музичної практики;

— кореляції існуючих форм вокально-хорової практики (урочної, позаурочної та специфічної) з урахуванням необхідності організації та контролю навчання студентів за індивідуальними та диференційованими графіками музичних занять;

— збагачення репертуару хорових об'єднань за рахунок звернення до музичних творів XVII—XVIII ст. (духовні і світські канти, партесні концерти, одноголосні ліричні пісні та ін.).

Проведне дослідження дало можливість відновити у сучасній співацькій практиці велику кількість вокально-хорових вправ для розспівування, рекомендувати до вивчення та концертного виконання різножанрові хорові твори XVII—XVIII ст., створити та впровадити до навчально-виховного процесу педучилищ спецкурс «Теорія та практика хорового співу на основі вокально-хорових традицій Києво-Могилянської академії».

4. Виявлений досвід вокально-хорової практики Академії може бути впроваджений до навчально-виховного процесу у вигляді спецкурсів та факультативів історико-музичного спрямування («Історія української музики епохи Українського Відродження», «Вокально-хорова практика КМА», «Методика організації та керівництва дитячими хоровими колективами»).

Дисертаційне дослідження виступає як складова частина загальної і великої роботи по вивченню теоретичних та практичних аспектів реалізації професійно-прикладної функції історії музичної освіти. У цьому плані подальшому висвітленню підлягають питання забезпечення у процесі викладання музичних дисциплін органічного зв'язку вокально-хорової кваліфікації майбутніх вчителів з їх підго-

товкою до проведення комплексної музично-педагогічної роботи: необхідною є розробка нових найрізноманітніших навчальних моделей на основі музичних традицій славетних навчальних закладів України — Острозької академії, Глухівської музичної школи, запорізьких шкіл полкової музики.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Теорія та практика хорового співу на основі вокально-хорових традицій студентів Києво-Могилянської академії XVII та першої половини XVIII ст. (Методичні рекомендації для студентів педагогічних училищ). — Бердянськ, 1995. — 53 с.

2. До питання розвитку музичної культури студентів Києво-Могилянської академії. Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності: Тези Всеукраїнської наукової конференції. — Київ, 5—7 жовтня 1993 р. — С. 15.

3. До питання вивчення української культури XVII та першої половини XVIII ст. Шляхи піднесення морального виховання учнів: Тези наукових повідомлень. — Бердянськ, 1993. — С. 22—23.

4. Питання музичної культури школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Тези міжнародної науково-практичної конференції «Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського і розбудова національної школи»: — Кіровоград, 1993. — С. 20—21.

5. К вопросу о гуманизации личности учителя. Вісник Бердянського педінституту «Гуманістичне виховання особистості». — Бердянськ, 1993. — № 4. — С. 46—47. У співавторстві — 50%.

6. Питання музичного виховання у спадщині українського педагога, композитора XVII ст. М. Дилецького. Матеріали наукової конференції «Дидактичні аспекти педагогічної взаємодії в школі та вузі». — Ізмаїл, 1994. — С. 67—68.

7. З історії української музично-педагогічної думки XVII ст. Тези наукових повідомлень. — Бердянськ, 1994. — С. 27—28.

8. Музична спадщина Г. С. Сковороди. Тези міжнародної наукової конференції (до 380-річчя від заснування Києво-Могилянської академії) «Києво-Могилянська академія в історії України». — К., 1995. — С. 28.

9. Вокально-хорові традиції Києво-Могилянської академії у музичній практиці педучилищ: Тези наукових повідомлень професорсько-викладацького складу Бердянського державного пединституту ім. П. Осипенко. — Бердянськ, 1996. — С. 15—16.

АННОТАЦИЯ

Кравчук Е. Г. Музыкальное образование студентов Киево-Могилянской академии XVII и первой половины XVIII вв.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01. — теория и история педагогики. Государственный педагогический институт. г. Бердянск, 1996.

Диссертация содержит исследование основных тенденций развития музыкального образования студентов Киево-Могилянской академии в XVII в. и первой половине XVIII века. Раскрываются характерные особенности содержания, форм и методов музыкального образования киево-могилянских студентов. Разработанная модель си-

стемы музыкального обучения и воспитания в условиях педагогического образования предполагает опору на национальные традиции комплексного музыкального развития в рамках расширенной вокально-хоровой практики и способствует обновлению содержания системы музыкального образования будущих учителей современной школы.

ANNOTATION

Kravchuk E. G. **Musikal** Education of Students of Kiev Mogilyanskaya Akademy (XVII—XVIII c.).

The thesis (manuscript) tor conferring the Candidate of Pedagogical Siences Degree 13.00.01 — Theory and History of Education. Pedagogical Teachers' Training Institute, Berdyansk, 1996.

The main traditions of development of musical education of Kiev Mogilyanskya Akademy are investigated. Conient forms and methods of musikal education in Akademy are worked out.

The developed model of this system supposes the national traditions and accents the inlarged vocal choral practice of the students. It supposes the content' s renovation of musical education of future teachers in modern schools.

Ключові слова: музична освіта, Києво-Могилянська академія, вокально-хорова практика.

Підписано до друку 24.07.1996 р. Об'єм 1,2. Формат 60x84 1/16
Друк високий. Тир. 100 пр. Зам. № 2762. Безплатно.
Бердянська міська друкарня, Мелітопольське шосе, 20.